

بدیلهای مدرنیته

ابوالفضل مرشدی

- ذهن بی خانمان: نوسازی و آگاهی

- پیتر برگر، بریجیت برگر، هانسفرید کلنر

- محمد ساوجی

- نشر نی

- ۱۳۸۱، ۲۶۰ صفحه، ۱۶۵۰ نسخه، ۲۲۰۰ تومان

اشاره شد، برگر تنها جامعه‌شناس نیست بلکه دغدغه‌های دینی وی را بر آن داشت تا نظریه‌ای در حوزه الهیات نیز ساخته و پرداخته کند. بدین ترتیب، بعد از سایبان مقدس کتاب شایعه فرشتگان^۳ را نگاشت تا تکمله‌ای الهیاتی باشد بر سایبان مقدس. او در این کتاب می‌کوشد تا به این سؤالات پاسخ دهد که آیا اندیشه الهیاتی در زمانه کنونی ممکن است؟ و اگر آری، چگونه؟ تلاشی که می‌توانست تسلی‌بخش احساسات جریحه‌دار شده دینداران پس از سایبان مقدس باشد. وی کتابهای دیگری نیز در حوزه‌های جامعه‌شناسی و الهیات تألیف کرده است که از آن جمله‌اند: جهانی‌سازیهایی بسیار؛ تنوع فرهنگی در دنیای مدرن (۲۰۰۲) به اتفاق ساموئل هانتینگتون، سکولاریزاسیون جهان؛ احیای دین و سیاست جهانی^۴ (۱۹۹۹)، حدود انسجام اجتماعی (۱۹۹۹)، بعد خنده‌آور تجربه انسان (۱۹۹۷)، مدرنیته، کثرت‌گرایی و بحران معنی^۵ (۱۹۹۵) به اتفاق تامس لاکمن، شکوهی بسیار؛ جستجوی ایمان در عصر خوش‌باوری^۶ (۱۹۹۲)، و نبرد علیه خانواده^۷ (۱۹۸۵) به اتفاق بریجیت برگر.

پیتر برگر هم اکنون ریاست مؤسسه مطالعات اقتصادی فرهنگی دانشگاه بوستون آمریکا را برعهده دارد.

معرفی کتاب

مترجم در پیشگفتار کتاب را چنین معرفی می‌کند: «مضمون کتاب مطالعه درباره "نوگرایی" و "نوسازی" و تأثیرات نهادهای مدرن بر آگاهی مدرن، به ویژه در جوامع جهان سومی است. همچنین، در این کتاب پیامدهای واکنشی در قبال فرآیندهای نوگرایی و نوسازی، در اشکال "نوسازی زدایی" و "نوسازی‌ستیزی" مورد بررسی قرار گرفته‌اند. یعنی واکنشهای ناشی از ناخشنودیهای زایدنوگرایی و نوسازی، خواه به صورت "نوسازی‌ستیزی" بنیادگرایانه سنت با مدرنیته در جوامع جهان سومی، و یا در شکل "نوسازی‌زدایی" جریان ضد فرهنگ در جوامع صنعتی پیشرفته در مضاف با

«کتاب حاوی کوششی است در جهت کاربست نوع ویژه‌ای نظریه جامعه‌شناختی درباره یک مسئله تجربی شاخص در جهان کنونی ما... [یعنی] درباره جانشینهای ممکن برای اشکال موجود مدرنیته و نوسازی» (ص ۳۲). این توصیفی است که نویسندگان از آن ارائه داده‌اند، اما قبل از بررسی کتاب شاید خالی از لطف نباشد که نویسنده اصلی کتاب، پیتر برگر، را به اجمال معرفی کنیم.

پیتر برگر جامعه‌شناس و متأله اتریشی الاصل (متولد سال ۱۹۲۹م). مقیم امریکا، از بزرگ‌ترین جامعه‌شناسان در حوزه دین و پرورنده ایده سکولاریزاسیون در نیمه دوم قرن بیستم است. او که در مکتب جامعه‌شناسی پدیدارشناختی قلم می‌زند، در سال ۱۹۶۶ به اتفاق تامس لاکمن یکی از پرخواننده‌ترین و با نفوذترین آثار جامعه‌شناسی معاصر، یعنی ساخت اجتماعی واقعیت؛ رساله‌ای در جامعه‌شناسی شناخت^۱ را به رشته تحریر درآورد. آنان در این کتاب کوشیدند تا مسئله جامعه‌شناسی شناخت را از بررسی «عقاید» و ایدئولوژی، آن‌گونه که برای مثال مانهایم و ماکس شلر آن را در کانون توجه قرار داده بودند، به بررسی آگاهی زندگی روزمره سوق دهند. آنان می‌گویند: «جامعه‌شناسی شناخت باید پیش از هر کار به تحقیق درباره آنچه مردم در زندگی روزمره خود به عنوان "واقعیت" می‌شناسند" بپردازد» (برگر و لاکمن، ۱۳۷۵: ۲۵). آنان این رسالت را با بهره‌گیری از آراء مارکس، دورکیم، وبر و مید به انجام رساندند، هرچند اذعان دارند «در جای‌جای بحث خود بسیار مدیون شووتس» هستند. دلیل اهمیت این کتاب آن است که کتابهای سایبان مقدس^۲ (۱۹۶۷) و ذهن بی‌خانمان یعنی مهم‌ترین آثار بعدی برگر مبتنی بر چارچوب نظری پرورده شده در این کتاب است. در سایبان مقدس که مهم‌ترین کتاب وی در زمینه جامعه‌شناسی دین محسوب می‌شود، وی کوشید تا تحلیل نظری ساخت اجتماعی واقعیت را در مورد دین به کار گیرد. در بخش دوم آن بدیع‌ترین نظریه سکولاریزاسیون ساخته و پرداخته شده است. همان‌گونه که

در این کتاب پیامدهای واکنشی در قبال فرآیندهای نوگرایی و نوسازی، در اشکال "نوسازی زدایی" و "نوسازی ستیزی" مورد بررسی قرار گرفته اند

نویسندگان دو پیش فرض اساسی مدرنیته را به چالش می کشند: یکی برتری مدرنیته بر وضعیتهای غیرمدرن، و دیگری این که چون ما با مدرنیته مانوسیم، آن را به خوبی می شناسیم

آنچه به مثابه واقعیتی بیرونی تجربه می شود (نهادهای اجتماعی گوناگون) و آنچه درون آگاهی فرد به فهم درمی آید. به بیان دیگر، از منظر این رهیافت، واقعیت عینی اجتماعی واقعیت ذهنی نیز دارد. نکته اساسی این است که در اینجا منظور از آگاهی نه اندیشه ها و نظریه های علمی و روشنفکرانه، بلکه «آگاهی زندگی روزمره» افراد است. و آگاهی زندگی روزمره رشته ای از معانی است که به فرد مجال می دهد تا راه خود را از میان رویدادهای معمولی و برخوردارهای زندگی با دیگران در پیش گیرد. کل این معانی، که فرد در آنان با دیگران سهیم است یک زیست جهان اجتماعی خاص را تشکیل می دهند (ص ۲۵). در این میان، وظیفه جامعه شناسی شناخت، نخست، عرضه توصیفی منظم از مجموعه های خاص آگاهی (زیست جهان) (ص ۲۷) و دوم، ربط دادن آنان به نهادها و فرآیندهای نهادین مشخص است (ص ۲۹)، و این همان کار صورت گرفته در این کتاب است.

آگاهی مدرن

بخش اول کتاب از چهار فصل تشکیل شده است. در فصلهای اول و دوم تأثیرات تولید فناوریانه و دیوان سالاری - به منزله دو نهاد اصلی مدرنیته - در سطح آگاهی (نه آگاهی متخصصان فنی یا دانشمندان علوم دقیق و یا دیوان سالارها، بلکه آگاهی کارگران معمولی در خط تولید یا آگاهی ارباب رجوع در بوروکراسی) دقیقاً بررسی می شود. تأثیرپذیری نویسندگان از ماکس وبر در تحلیل جوامع مدرن و عوامل موجد آن، همان گونه که خود نیز به آن معترف اند (ص ۱۰۸)، در این بخش به خوبی نمایان است. هر چند آنها در تبیین دقیق و جزء به جزء این عوامل از وبر پیش رفته اند.

در فصل اول، «ماشین وارگی و اندازه پذیری» دو جزء نظام شناختی مربوط به تولید فناوریانه (صص ۳۹-۴۰)، و پاره ترکیبی - به این معنی که مؤلفه های واقعیت راههای خودکفا هستند - وابستگی متقابل مؤلفه های سازنده واقعیت، تفکیک پذیری هدف و وسیله، انتزاع ضمنی، و چند وابستگی خرد اجزاء شیوه شناختی مربوط به تولید فناوریانه معرفی می شوند (صص ۴۰-۴۹). این ویژگیها تنها به محیط کار فرد منحصر نمی شوند، بلکه همه حوزه های آگاهی او را تحت تأثیر قرار می دهند و در آنها نفوذ می کنند. بنابر همین انتقال است که مهندسی انسانی در محیط کار، مهندسی اجتماعی در سطح سیاست، و مهندسی روانی و عاطفی در سطح فردی معنی دار می شود.

در فصل دوم پیش از آنکه دیوانسالاریهایی که مستقیماً تولید فنی را اداره می کنند مدنظر قرار گیرند، به دیوان سالاری سیاسی پرداخته شده است.

فصل سوم با عنوان «چندگانگی جهانهای زیست اجتماعی» به پیامدهای چندگانگی در دنیای مدرن و چگونگی بروز آن در آگاهی زندگی روزمره فرد پرداخته شده است. اما چندگانگی شدن زیست جهان به چه معنی است؟ در جوامع قدیمی، در مقایسه با جوامع مدرن، به علت آنکه تمایزات اجتماعی و تقسیم کار اجتماعی از درجه پایینی برخوردار بود، همه بخشهای جامعه از طریق نوعی نظم معنایی فراگیر، که عموماً نظمی دینی بود، یکپارچه می شدند. اما در دنیای مدرن با افزایش تقسیم کار و تشدید تمایزات اجتماعی این وضعیت دچار چالش شده و در واقع دین دیگر قادر نیست همه اجزاء جامعه را زیر «سایبان مقدس» خود جای دهد. این شرایط تأثیرات خود را بر سطح آگاهی فردی نیز گذاشته است، بطوری که بخشهای گوناگون زندگی روزمره فرد، او را با جهانهای معنایی کاملاً متفاوت و غالباً ناسازگاری مرتبط می کند. عمده ترین پیامد این وضعیت متکثر بروز دوگانگی در عرصه های عمومی و خصوصی است. علاوه بر این، در درون هر یک از این عرصه ها نیز چندگانگی رخ می دهد: فرد در محیط کار خود مجبور است با تعدادی از این جهانهای معنایی تماس برقرار کند، او همچنین

سیطره عقلانیت ابزاری برآمده از بسط فناوری و دیوان سالاری مدرن و عوارض ناشی از آن در زندگی فردی به صورتهای بی هنجاری، بیگانگی از خویش، سوگم کردگی و بی خانمانی ذهنی» (ص ۱۰).

کتاب علاوه بر دو پیشگفتار (یکی از مترجم و دیگری از نویسندگان) از یک مقدمه و سه بخش مجزا و یک نتیجه گیری تشکیل شده است. از آنجا که نویسندگان در پیشگفتار اشاره می کند «مقدمه و بخش اول، به طور چشمگیری، پیچیده ترین بخشهای این کتاب اند و به تدریج در بخشهای دوم و سوم، از پیچیدگی بحث کاسته می شود» (ص ۱۳)، بنابراین خواننده می تواند مطالعه خود را از بخش دوم شروع کند. اما این نکته را نباید از نظر دور داشت که برخی از مفاهیم و تفسیرهای اساسی در مقدمه و بخش اول آمده اند.

مسئله مدرنیته و جامعه شناسی شناخت

مقدمه کتاب رهیافت پدیدارشناسی به مدرنیته را تشریح می کند و مفاهیم محوری این رهیافت در این بخش تعریف و نسبت این رهیافت با رهیافتهای نزدیک و رقیب شرح داده می شود. نویسندگان دو پیش فرض اساسی مدرنیته را به چالش می کشند: یکی برتری مدرنیته بر وضعیتهای غیرمدرن، و دیگری این که چون ما با مدرنیته مانوسیم، آن را به خوبی می شناسیم. «مدرنیته را باید به عنوان پدیده ای تاریخی، نظیر هر پدیده تاریخی دیگر، مطالعه کرد. این نکته به این آگاهی می انجامد که مدرنیته دارای یک تاریخ است که علل و عوامل پیدایش آن را می توان به طور تجربی مورد تحقیق قرار داد و از این رو، احتمالاً زمانی در آینده دوران این پدیده به پایان خواهد رسید» (ص ۱۸).

آنان رهیافت اساسی خود را مبتنی بر رهیافت پدیدارشناختی آلفرد شوپس می دانند که بعداً توسط پیتر برگر و تامس لاکمن در کتاب ساخت اجتماعی واقعیت شرح و بسط یافته است. در این رهیافت جامعه به مثابه دیالکتیکی بین داده های عینی و معانی ذهنی نگریسته می شود؛ یعنی تعاملی دوسویه بین

بطور هر روزه جهان معنایی (زیست‌جهان) خیابان، رسانه‌ها و... را تجربه می‌کند. حوزه خصوصی فرد نیز به واسطه ازدواج با فردی با پیشینه متفاوت، فرزندی که جهانهای معنایی متفاوتی با پدران و مادران خود دارند، همسایگان و مزاحمان ناخوانده و... از این وضعیت درمان نمی‌ماند.

این وضعیت متکثر پیامدهای مهمی برای هویت فرد دارد. بطوری که می‌توان گفت هویت مدرن، باز و مستعد تغییر است. به علاوه، هویت مدرن تفکیک‌شده، اندیشیده و فردیت‌یافته است (صص ۸۶-۸۴). اینها همه باعث شده‌اند که آزادی، خودمختاری، و حقوق فردی همچون ارزشهای بنیادین دوران مدرن شناخته شوند.

علاقه برگر به دین موجب شده است در جای‌جای کتاب به دین و نسبت آن با وضعیت مدرن بپردازد. از جمله در این فصل تأثیرات چندگانه شدن را بر دین بررسی می‌کند و مشهورترین پیامد این تحول را به لحاظ نهادی، خصوصی‌شدن دین معرفی می‌کند؛ عرصه عمومی به طور روزافزون تحت سیادت عقاید و ایدئولوژیهای مدنی درمی‌آیند که فاقد محتوای دینی‌اند یا اشاره مبهمی به آن دارند. اما در عرصه خصوصی دین همچنان حضور پررنگ و مؤثر خود را حفظ می‌کند، هر چند در این عرصه نیز انواع «گزینشهای دینی» پدیدار شده‌اند (ص ۸۸). به بیان دیگر، در وضعیت متکثر واقعیت اجتماعی یا مقبولیت اجتماعی دین تا حد بسیار زیادی تضعیف می‌شود.

در فصل چهارم، نویسندگان از سطح توصیف پدیدارشناسانه به سطح تحلیل نهادی گام می‌نهند و به این ترتیب، تلاش می‌کنند تا خود را از این اتهام برهانند که تحلیل آنان فقط در سطح جامعه‌شناسی خرد باقی می‌ماند. نویسندگان به دنبال معرفی خصیصه‌های ذاتی نهادهای مدرن‌اند، یعنی ویژگیهایی از نهادهای مدرن که نه به طور اتفاقی جزئی از آنها به شمار می‌رود بلکه هر جا که نهادهای مدرن شکل بگیرند آن خصیصه‌ها نیز خودنمایی می‌کنند. به زعم نویسندگان کتاب، کارگزاران اولیه تغییر اجتماعی یا حاملان اولیه آن، نهادهای تولید مبتنی بر فناوری و دیوان‌سالاری‌اند و شهرنشینی، رسانه‌های ارتباط جمعی، آموزش همگانی، نظام قشربندی اجتماعی با تحرک، و قلمرو خصوصی، حاملان ثانوی مدرنیته در جوامع توسعه نیافته به شمار می‌روند (ص ۱۰۹). این نهادها (ی ثانویه) اغلب از نظر تاریخی در حاملان اولیه ریشه داشته‌اند، هر چند بعد از مدتی از بنیانهای خود مستقل شده‌اند. به این ترتیب، شش خصلت ذاتی نهادهای تولید مبتنی بر فناوری شامل عقلانیت، پاره ترکیبی، چند وابستگی، ساخت‌پذیری، چندگانگی، و پیشرفت خواهی به «جهان نمادین» - یعنی شبکه‌ای از تعاریف‌شناختی و هنجاری درباره واقعیت که زندگی اجتماعی را اشباع کرده - منتقل می‌شوند (صص ۱۱۷ - ۱۱۶). همچنین جامعه به عنوان واقعیتی که هم مسئله‌دار است و هم مدیریت‌پذیر، و لذا باید سازماندهی شود، و دیوان‌سالاری به منزله شیوه‌ای برای مدیریت چندگانگی در زندگی، مورد توجه قرار می‌گیرد، و قلمرو خصوصی به مثابه فضایی برای دوری از تنشهای قلمرو عمومی جامعه، اهمیت بسزایی می‌یابد و مفهوم حقوق بشر به منزله مفهوم عام و ضروری برای بشر سربر می‌آورد (صص ۱۲۰ - ۱۱۹).

نوسازی

بخش دوم کتاب از سه فصل تشکیل شده و بر خلاف بخش اول که شامل بحثهای انتزاعی و نظری است، جنبه‌ای تجربی‌تر و انضمامی‌تر دارد. در فصل اول این بخش (فصل پنجم) به چگونگی بسط و گسترش اقتصاد مدرن (تولید مبتنی بر فناوری) و دولت مدرن (دیوان‌سالاری) در کشورهای جهان سوم پرداخته شده است. همچنین تشریح می‌شود که چگونه دولت در جوامع

نویسندگان در تبیین ظهور نوسازی زدایی اخیر

در امریکا بر عواملی چون

رشد فرآیندهای فناورانه و دیوان‌سالارانه،

رشد همزمان حاملان ثانوی به ویژه شهرنشینی،

تسریع روند چندگانه شدن

همه و جوه زندگی اجتماعی،

تغییر جهت اقتصاد از تولید به مصرف و

تحولات در مراحل زندگی‌نامه‌ای

کودکی و نوجوانی فرد، و سرانجام

تعمیق بحران دینی تأکید می‌کنند

آن عالم اجتماعی که تحقیقاتش را

از موضعی برکنار از بیم و امیدهای انسانی

پی می‌گیرد، شیوه‌ای ناپسند دارد؛

این بدان معنی است که در پیشبرد

دانش اجتماعی، نوعی تعهد سیاسی

نهفته است

جهان سوم در مقام یک عامل بسیج‌گر توسعه، و همچون نمادی برای تمامی آرزوهای مهم جمعی ظاهر می‌شود و اینکه ایدئولوژی ملت‌گرایی چگونه بسط و گسترش می‌یابد (صص ۱۳۶-۱۳۱).

فصل ششم، در واقع شرح حال تراژیک کشورهای در حال توسعه است. اگر در فصل پیشین تغییر ساختارهای اجتماعی سنتی به ساختارهای اجتماعی مدرن و تضادهای بین آنان در کانون توجه قرار گرفته بود، در این فصل بعد ذهنی این فرآیند (یعنی تضاد ارزشها، باورها، و الگوهای ذهنی) مدنظر است. با این بیان، هر تغییری در واقعیت بیرونی (ساخت اجتماعی) مقارن با تغییری در سطح آگاهی افراد است؛ و با جایگزین‌شدن تولید صنعتی به جای تولید کشاورزی و گسترش شهرنشینی نمادها، ارزشها و باورهای جدید با نمادها، ارزشها و باورهای جامعه سنتی تعارض پیدا می‌کنند.

در حالیکه در دو فصل پیشین نویسندگان به واکنشهای گوناگون شناختی در قبال نوسازی در سطح آگاهی روزمره نظر دارند، تمرکز فصل هفتم بر تعمق آگاهانه و منظم، یعنی ایدئولوژی است. آنان سه نوع پاسخ ایدئولوژیک ارائه شده به نوسازی را به بحث می‌گذارند: ایدئولوژی‌هایی که صریحاً نوسازی را تصدیق یا توجیه می‌کنند (صص ۱۶۲ - ۱۶۰)؛ ایدئولوژی‌هایی که در مخالفت با نوسازی یا مقاومت در برابر آن پدید آمده‌اند (صص ۱۷۲-۱۶۲)؛ ایدئولوژی‌هایی که به مثابه ارزشهایی مستقل از فرآیند نوسازی، خواهان مهار یا محدود کردن آن‌اند (صص ۱۷۶-۱۷۲). بارپرستی - آن‌گونه که در دهه‌های آغازین قرن بیستم در ملانزی رواج یافت و به معنی ورود سفیدپوستان با کشتیهای مملو از

بار بود - بومی‌گرایی و پست مدرنیسم به ترتیب همچون نمونه‌های این سه نوع واکنش به نوسازی معرفی می‌شوند.

نوسازی زدایی

اگر بخش اول را تشریح چارچوب نظری کتاب و بخش دوم را بررسی پدیده نوسازی در کشورهای جهان سوم بدانیم، بخش سوم کتاب به جوامع صنعتی و فراصنعتی مربوط است. در فصل اول این بخش (فصل هشتم)، سه نوع ناخشنودی برآمده از ساختارهای نهادی مدرنیته، که عمدتاً در کشورهای صنعتی و فراصنعتی به وجود آمده‌اند، از هم تفکیک شده‌اند: نخست، ناخشنودی‌هایی که مستقیم یا غیرمستقیم از اقتصاد مبتنی بر فناوری یا از آنچه وبر «عقلانی شدن» می‌نامد، سرچشمه می‌گیرند (ص ۱۷۹). دوم، ناخشنودی‌هایی که از بسط دیوان‌سالاری درون نهادهای اصلی جامعه مدرن ناشی می‌شوند (ص ۱۸۰). و سوم، ناخشنودی‌هایی که از چندگانه شدن زیست‌جهانهای اجتماعی سرچشمه می‌گیرند (ص ۱۸۱). در ادامه، نویسندگان در تبیین ظهور نوسازی زدایی اخیر در امریکا به عواملی چون رشد فرآیندهای فناوری و دیوان‌سالارانه، رشد همزمان حاملان ثانوی به ویژه شهرنشین، تسریع روند چندگانه شدن همه وجوه زندگی اجتماعی، تغییر جهت اقتصاد از تولید به مصرف و تحولات در مراحل زندگی‌نامه‌ای کودکی و نوجوانی فرد، و سرانجام تعمیق بحران دینی تأکید می‌کنند.

در فصل نهم، تحلیلی از فرهنگ جوانان و ضدفرهنگ در جوامع معاصر غربی و در فصل دهم حدود نوسازی زدایی مطرح شده‌اند. از نظر نهادی، این حدود بر اثر این واقعیت ساده تحمیل می‌شوند که جامعه معاصر، بدون ابتلا به فاجعه‌ای سنگین نخواهد توانست خود را کلاً از ساختارهای فناوریانه یا دیوان‌سالارانه برهاند. در فصل آخر کتاب با عنوان «امکانهای سیاسی» به بحث رابطه علم و سیاست، یا بررسی دلالت‌های سیاسی تحلیل علمی - اجتماعی پرداخته‌اند. باز هم آنچه آنان از رابطه علم و سیاست ترسیم می‌کنند یادآور نگرش ماکس وبر به این مقوله است: «تعصب ایدئولوژیک نه جایگاهی در علوم اجتماعی دارد و نه می‌توان از علوم اجتماعی انتظار داشت که پاسخ‌های آبی و همیشگی برای پرسش قدیمی "چه باید کرد؟" لنین داشته باشند. با این همه، شاید در سطحی عمیق‌تر این خواست قابل توجیه باشد. پرسش‌هایی اساسی که یک دانشمند اجتماعی خود را مخاطب آنان می‌داند، از نوع پرسش‌هایی هستند که بیم و امیدهای بسیار شدید انسانی را در خود منعکس می‌کنند. آن عالم اجتماعی که تحقیقاتش را از موضعی برکنار از بیم و امیدهای انسانی پی می‌گیرد، شیوه‌ای ناپسند دارد؛ این بدان معنی است که در پیشبرد دانش اجتماعی، نوعی تعهد سیاسی نهفته است» (ص ۲۲۵).

ارزیابی نهایی

به هر حال، با کتابی پرمحتوا و غنی روبروئیم که بی‌شک مطالعه آن تجربه‌ای بدیع و سرشار از روشن‌بینی است. مثال‌های متعدد به همراه چارچوب نظری منسجم و واضح، کیفیتی ملموس به بحث‌ها بخشیده است، به ویژه اینکه ترجمه آن نیز سلیس و روان است؛ هر چند مطالعه و فهم کتاب پشتکار و جدیت خاص خواننده را می‌طلبد. به علاوه، از آنجا که بخش عمده‌ای از کتاب ناظر بر مسائل کشورهای جهان سوم است، می‌تواند ابزار تحلیلی مناسبی برای تحلیل آنچه در کشوری همچون ایران می‌گذرد، به دست دهد.

جای یک واژه‌نامه انگلیسی به فارسی در انتهای کتاب نیز خالی به نظر می‌رسد. در پایان، به رغم موفقیت مترجم در معادل‌یابی واژه‌ها، معادل‌هایی برای بعضی از واژه‌ها پیشنهاد می‌شود.

صفحه	معادل به کار رفته	جایگزین پیشنهادی	واژه انگلیسی
ص ۱۸	دستورالعمل شناخت	شناخت دستورالعملی	Recipe Knowledge
ص ۷۲	جهان زیست	زیست‌جهان	Life-World
ص ۹۵	انسان به تنهایی	انسان تنها	Man alone
ص ۱۱۴	قالب‌ارزش‌یابی	چارچوب‌مرجع	Frame of refrence
ص ۱۱۷	واقعیت برتر	واقعیت اعلا	Paramount reality
ص ۱۳۷	اصالت آگاهی	آگاهی بخشیدن	Conscientization
ص ۱۹۲	بی‌هودگی	بی‌معنایی	meaninglessness
ص ۲۱۲	روش زندگی	سبک زندگی	Life style
ص ۲۱۲	خودنماها	بازنمودهای خود	Presentations of self

پی‌نوشت:

- برگر، پیتر و توماس لاکمن (۱۳۷۵)، ساخت اجتماعی واقعیت: رساله‌ای در جامعه‌شناسی شناخت فریبرز مجیدی، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
  - Peter Berger L. (1967) Sacred Canopy: The Elements of a Sociological Theory of Religion, Garden City, N.Y: Anchor/Doubleday.
  - (1970) Rumor of Angels: Modern Society and the Rediscovery of the Super natural, Garden City, N.Y: Anchor/Doubleday.
  - (1999) The Desecularization of the World: Resurgent Religion and World Politics, Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- این کتاب با مشخصات زیر به فارسی ترجمه شده است:
- برگر، پیتر (۱۳۸۱)، افول سکولاریسم، افشار امیری، تهران، پنگان.
  - and Thomas Luckmann (1995) Modernity, Pluralism and the Crisis of Meaning, Gutersloh: Bertelsmann Foundation Publishers.
  - (1992) A Far Glory: The Quest for Faith in an Age of Credulity, New York: Free Press.
  - Berger, Brigitte and peter L. Berger (1983) The War over the Family, Garden City, NY: Anchor/Doubleday.